

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน
บ้านโนนหินผึ่ง จังหวัดปราจีนบุรี

PUBLIC PARTICIPATION MODEL IN THE CONSERVATION AND UTILIZATION OF
NONHIN PUENG COMMUNITY FOREST, PRACHINBURI PROVINCE

นภัสสรณ์ ศิริวิสุพันธุ์

Napassorn Sirivasupan

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Social Development Program Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

napassorn_888@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผึ่ง จังหวัดปราจีนบุรี” นี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผึ่ง (2) เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผึ่ง และ (3) เพื่อเสนอและทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผึ่ง จังหวัดปราจีนบุรี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสรุปประเด็นสำคัญ การหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

ชุมชนให้ความร่วมมือทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การปฏิบัติตามกฎระเบียบ และช่วยกันป้องกันป่าชุมชนให้คงอยู่ เพื่อการใช้สอยไปพร้อมกับการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบการมีส่วนร่วม, การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

ABSTRACT

This article is part of the research titled “PUBLIC PARTICIPATION MODEL IN THE CONSERVATION AND UTILIZATION OF NONHIN PUENG COMMUNITY FOREST, PRACHINBURI PROVINCE” has three objectives: (1) to study people's participation in conservation and use of Ban Non Hin Phueng community forest; (2) to develop a model of people's participation in conservation and use. the benefits of Ban Non Hin Phueng Community Forest; and (3) to propose and experiment a model of people's participation in the conservation and utilization of Ban Non Hin Phueng Community Forest. Prachinburi Province This research is a blended research. It consists of quantitative and qualitative research. data analysis By analyzing the content from the summary of key issues, finding the frequency, percentage, mean and standard deviation. The results showed that.

The community cooperates with both participation in decision-making. cooperation Utilization of Community Forests Compliance and help protect community forests to remain for use along with conservation for maximum benefit and sustainability

Keywords: Public participation model, conservation and use of community forests

บทนำ

ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิงได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในรางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับภาค ในการประกวดป่าชุมชน ตามโครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2553 การเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนมีความเป็นชุมชนสูง คือ มีรูปแบบและความเข้มข้นของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนสะท้อนออกมาในรูปอุดมการณ์พิธีกรรมที่ยึดถือและร่วมกันปฏิบัติ ชุมชนต้องมีทรัพยากรดิน น้ำ ป่าอยู่ในสภาพที่ใช้ได้และยังมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผลิตในภาคเกษตร โดยมีศักยภาพพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน การมีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น เป็นแหล่งอาหารเชื้อเพลิงและของป่าชุมชนจะต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่ามีความเข้มแข็งและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สถานการณ์ปัจจุบันป่าชุมชนโนนหินผิงมีปัญหาภายในป่าชุมชน คือ การบุกรุกแผ้วถางทำลาย เพื่อการเก็บหาของป่าที่เกินขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะสามารถคืนกลับและฟื้นฟูตนเองได้จากกลุ่มคนภายในเขตชุมชน และจากนอกชุมชนที่เป็นเครือข่ายกับคนในชุมชนเอง ซึ่งในการอนุรักษ์หรือใช้ประโยชน์จากป่าในครั้งนี้สามารถนำหลักของนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology) (เสนห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ, 2536)

ซึ่งอาร์เนแนสส์ (Arne Naess) เป็นผู้ก่อคิดค้นขึ้นมีเป้าหมายมุ่งเน้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกและชีวิตโดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ และมองธรรมชาติมีค่าในตัวเอง เน้นการปฏิบัติหรือแก้ไขกระบวนการทัศน์ของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน นั่นคือ มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก มนุษย์ไม่ควรไปรุกรานและทำร้ายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ท่านได้ให้ทัศนคติทางนิเวศวิทยาไว้ว่า “มนุษย์ในโลกปัจจุบันได้ตกอยู่ภายใต้ค่านิยมของกระแสโลกาภิวัตน์แห่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการแข่งขัน เป็นกระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาทางวัตถุ ภายใต้ระบบความคิดที่ถือว่าการพิชิตธรรมชาติเป็นความสำเร็จของมนุษย์ โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเมื่อพิชิตธรรมชาติได้ก็จะนำเอาธรรมชาติมาเป็นวัตถุดิบเข้าสู่กระบวนการอุตสาหกรรมแล้วมนุษย์ก็มีความสุขจากการมีสิ่งเสพบริโภคที่พร้อม” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ครองโลกปัจจุบัน สามารถแยกเป็นฐานความคิดได้ 2 อย่าง คือ การพิชิตธรรมชาติเพื่อให้มนุษย์ได้เป็นเจ้าใหญ่มีอิสรภาพโดยเป็นนายใหญ่เหนือธรรมชาติ และมนุษย์มีความสุขมากที่สุดจากการเสพมากที่สุด ซึ่งทั้ง 2 แนวคิดนี้ทำให้เกิดปัญหาทางนิเวศวิทยาขึ้น (Devall, B. and Session, 1985)

จากประเด็นจากปัญหา การศึกษาแนวคิดทฤษฎีพบว่าการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ป่าชุมชน จังหวัดปราจีนบุรี มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนได้คงอยู่อย่างสมบูรณ์เหมือนเดิมด้วยเหตุผลสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

บ้านโนนหินผ้าง จังหวัดปราจีนบุรี แนวทางในการวิจัยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนารูปแบบดังกล่าวแล้วการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยการบูรณาการงานวิจัยทางด้านการอนุรักษ์ งานวิจัยทางด้านสังคมวิทยา โดย เน้นการตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ภายในป่าชุมชน เพื่อการสร้างความสำเร็จ และการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค และก่อให้เกิดประโยชน์ภาคเศรษฐกิจชุมชน อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน บ้านโนนหินผ้าง จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผ้าง จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อเสนอและทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผ้าง จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ

การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 รวบรวม ประเมินและปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผ้าง จังหวัดปราจีนบุรี แบบประเมินจากชุมชน จำนวน 306 คนและสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชนจำนวน 30 คน ระยะที่ 2 เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผ้าง จากนักวิชาการ และตัวแทนชุมชน 25 คน และประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผ้าง จาก ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และผู้นำโครงการ จำนวน 7 คน และประเมินการใช้รูปแบบหลังกิจกรรม จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผ้าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ใช้กระบวนการการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และระยะที่ 3 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน บ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ผลการศึกษา ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี เห็นได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง ด้านการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาด้านการตัดสินใจ ด้านการประเมิน และด้านการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน เพราะชาวบ้านได้เข้ามาเป็นส่วนร่วมได้ดีกว่า เนื่องจากการมีส่วนร่วมโดยใช้การลงแรงทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ดีกว่าด้านอื่น เช่น มีส่วนร่วมพิธิบวชป่าเพื่อป้องกันคนตัดไม้ทำลายป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง มีส่วนร่วมในการปลูกป่าทดแทนเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน มีส่วนร่วมกำหนดมาตรการป้องกันคนเข้าไปทำลายบุกรุกป่าชุมชน มีส่วนร่วมประเมินการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิงในแบบของชาวบ้านที่มีความเชื่อทั้งด้านจิตใจและความจริง เพราะเชื่อว่าถ้ามีการทำพิธิบวชป่าจะทำให้คนไม่กล้ามาทำร้ายป่า และในขณะเดียวกันเห็นว่าควรมีการปลูกป่าทดแทนเพื่อให้ป่ามีจำนวนมากขึ้น และร่วมกำหนดมาตรการป้องกันคนเข้าไปทำลายบุกรุกป่าชุมชน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี โดยรวม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	3.49	.609	ปานกลาง
2	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	3.59	.700	มาก
3	การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์	3.01	.730	ปานกลาง
4	การมีส่วนร่วมในการประเมิน	3.46	.623	ปานกลาง
รวม		3.39	.657	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .657 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยระดับมากเท่ากับ 3.59 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .700 รองลงมามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .609 มีส่วนร่วมในการประเมิน ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.46 มีค่า

เบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .623 ตามลำดับ และด้านมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.01 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .730

2. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี พบได้ว่าการพัฒนารูปแบบได้เริ่มจากการศึกษาบริบทชุมชน บริบทป่าชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมสังคมของชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าความรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แนวคิดในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ผู้นำชุมชนยอมรับ ประชาชนรอบป่ายอมรับ และดำเนินการบนพื้นฐานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ยึดหลักการในการนำมาใช้พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ประกอบด้วย หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน การเห็นคุณค่าจากการอนุรักษ์ป่าชุมชน การร่วมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ และใช้วัฒนธรรมชุมชนจัดการป่าชุมชน และกำหนดเป้าหมายในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี คือ ประชาชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีการขยายองค์ความรู้ สร้างการมีส่วนร่วมด้านองค์ความรู้ และได้รูปแบบเหมาะสมกับวิถีชุมชน

3. เสนอและทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่าการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ไปทดลองใช้พบว่าผลการประเมินจากการปฏิบัติการทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง หลังการพัฒนา รูปแบบ โดยภาพรวมทั้งการมีส่วนร่วมการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมการใช้ประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมิน อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งด้านที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การมีส่วนร่วมการปฏิบัติ เพราะชุมชนที่อยู่บริเวณป่าชุมชนโนนหินผิงนั้น จัดเป็นชุมชนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จึงมีความเห็นว่าจะช่วยในเรื่องการปฏิบัติตามได้ดีกว่า มีบางส่วนเท่านั้นที่ส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการหรือตัวแทนหมู่บ้านถึงจะเข้าร่วมในการเสนอแนวความคิดในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง และผลสำเร็จของการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ไปใช้พบว่า ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนรักและสามัคคีกัน เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์ร่วมกันอย่างเข้มแข็ง มีบทบาทหน้าที่ร่วมกัน เกิดเครือข่ายพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เกิดความร่วมมือร่วมใจ และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ให้มีความรับผิดชอบร่วมกันในปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นเรื่องของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง โดยมีทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่เพื่อส่งเสริมองค์กรชุมชนจัดการทรัพยากรป่าในรูปแบบป่าชุมชน และยังมีการจัดการป่าครอบครัวให้ชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการเรียนรู้อย่างจริงจัง และมีการจัดการเรียนรู้องค์กรชุมชนท้องถิ่นให้เข้าถึงทรัพยากรต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเหมาะสมจากการปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน มีโครงการสำรวจศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินจากการปฏิบัติการทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนด้านร่วมในการประเมิน ก่อนและหลังการพัฒนา

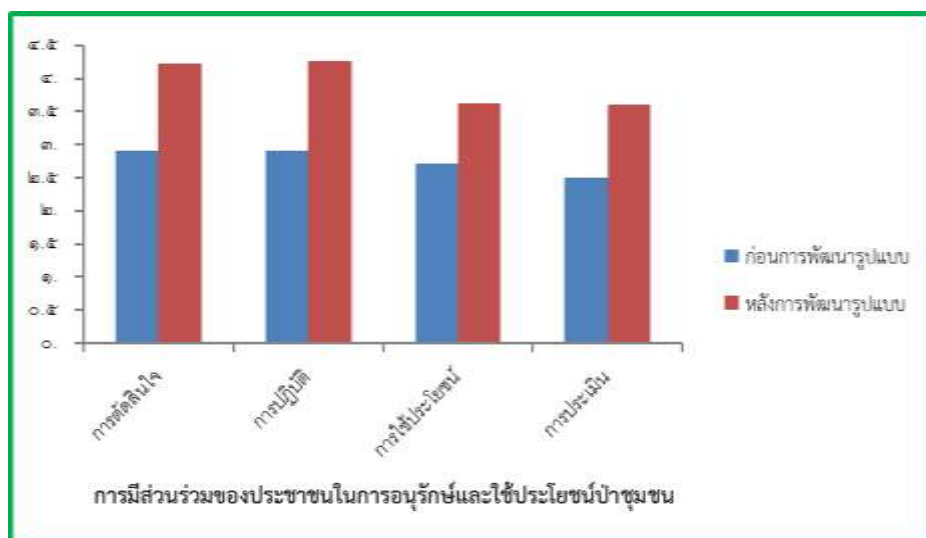
การมีส่วนร่วมในการประเมิน	ก่อนการพัฒนารูปแบบ			หลังการพัฒนารูปแบบ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1.มีส่วนร่วมติดตามผลกิจกรรมโครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน	2.53	.507	ปานกลาง	3.63	.556	มาก
2.มีส่วนร่วมติดตามผลตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	2.50	.509	น้อย	3.60	.621	มาก
3.มีส่วนร่วมประเมินปัญหาและอุปสรรคการจัดการป่าชุมชน	2.50	.509	น้อย	3.57	.568	มาก
4.ได้มีโอกาสเสนอแนะการจัดการป่าชุมชน	2.50	.509	น้อย	3.60	.563	มาก
5.มีส่วนร่วมประเมินการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน	2.50	.509	น้อย	3.60	.563	มาก
รวม	2.50	.495	น้อย	3.60	.517	มาก

จากตารางที่ 2 ผลการประเมินจากการปฏิบัติการทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง ด้านการประเมินก่อนการพัฒนารูปแบบ โดยภาพรวมมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.50 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .495 และเมื่อวิเคราะห์รายข้อพบว่า ข้อที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ มีส่วนร่วมติดตามผลกิจกรรมโครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.53 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .507 รองลงมาคือ มีส่วนร่วมติดตามผลตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและข้อ 3,4,5 อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.50 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .509

ด้านการประเมินหลังการพัฒนารูปแบบโดยภาพรวมมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 มีค่าS.D. เท่ากับ .517 และเมื่อวิเคราะห์รายข้อพบว่าข้อที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือมีส่วนร่วม ติดตามผลกิจกรรมโครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.63 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .556 รองลงมามีค่าเท่ากัน 3 ข้อ คือ ข้อ 2) มีส่วนร่วมติดตามผลตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ข้อ 4) ได้มีโอกาสเสนอแนะการจัดการป่าชุมชน และข้อ 5) มีส่วนร่วมประเมินการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 มีค่า

เบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .621 และข้อที่มีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ มีส่วนร่วมประเมินปัญหาและอุปสรรคการจัดการป่าชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.57 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .568

กล่าวโดยสรุปจากการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผั่ง จังหวัดปราจีนบุรี ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงผลการประเมินจากการปฏิบัติการทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน ก่อนและหลังการพัฒนา

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่า หลังการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผั่งจังหวัดปราจีนบุรี ประชาชนมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมประเมินสูงกว่าก่อนการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านโนนหินผั่งจังหวัดปราจีนบุรี

กล่าวโดยสรุปหลังการพัฒนารูปแบบชาวบ้านมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้านสูงกว่าก่อนการพัฒนารูปแบบแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล สำหรับการร่วมรับผลประโยชน์จากป่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมก็จริงแต่เฉพาะในกรณีที่ไม่ผิดกฎระเบียบป่าชุมชนเท่านั้น ซึ่งบ่งบอกถึงจิตสำนึกที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน ก่อให้เกิดบทบาทในการใช้สอยป่าที่ทำให้เกิดรายได้และลดรายจ่ายด้วยการเก็บหาของป่าจากป่าชุมชนนำมาบริโภคในครัวเรือน โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน มุ่งเป้าเพื่อการใช้สอยไปพร้อมกับการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ในขณะที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินในระดับน้อยในบางประเด็น เช่น การมีส่วนร่วมประเมินปัญหาและอุปสรรคการจัดการป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านมีความรู้ด้านการประเมินน้อยและชาวบ้านเห็นว่าควรเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนและหน่วยงานราชการมากกว่า

หลังจากพัฒนารูปแบบแล้วชาวบ้านกลับมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาควรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนด้วยตนเอง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน ทำให้ทราบถึงความต้องการของชาวบ้านในการแก้ปัญหาและพัฒนาป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง โดยผู้วิจัยและชาวบ้านได้มีการปฏิบัติการร่วมกัน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น ช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิดกำหนดแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์ทั้งภาครัฐและชุมชน ได้เรียนรู้ที่จะเข้าร่วมมือกันในการพัฒนาช่วยเกิดการระดมแนวความคิดอย่างมีส่วนร่วมและเสริมพลังของชุมชนในการพัฒนาอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เกิดองค์ความรู้ คือ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ของชุมชนต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิงจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง โดยรวมอยู่ระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการประเมิน และมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

2. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ในการพัฒนารูปแบบได้เริ่มจากการศึกษาบริบทชุมชน บริบทป่าชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมสังคมของชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าความรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แนวคิดในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ผู้นำชุมชนยอมรับ ประชาชนรอบป่ายอมรับ และดำเนินการบนพื้นฐานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ยึดหลักการในการนำมาใช้พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ประกอบด้วย หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน การเห็นคุณค่าจากการอนุรักษ์ป่าชุมชน การร่วมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ และใช้วัฒนธรรมชุมชนจัดการป่าชุมชน และกำหนดเป้าหมายในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ดังนี้คือประชาชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีการขยายองค์ความรู้ สร้างการมีส่วนร่วมด้านองค์ความรู้ และได้รูปแบบเหมาะสมกับวิถีชุมชน โดยรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วยร่วมกำหนดกฎระเบียบในการจัดการ ป่าชุมชน ประชุมเสนอข้อคิดเห็นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เสนอแนวทางแก้ปัญหาเพื่อรักษาสภาพป่าชุมชน ให้ข้อมูลการอนุรักษ์ป่าชุมชน และร่วมกำหนดมาตรการป้องกันคนเข้าไปทำลายบุกรุกป่าชุมชน 2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติ

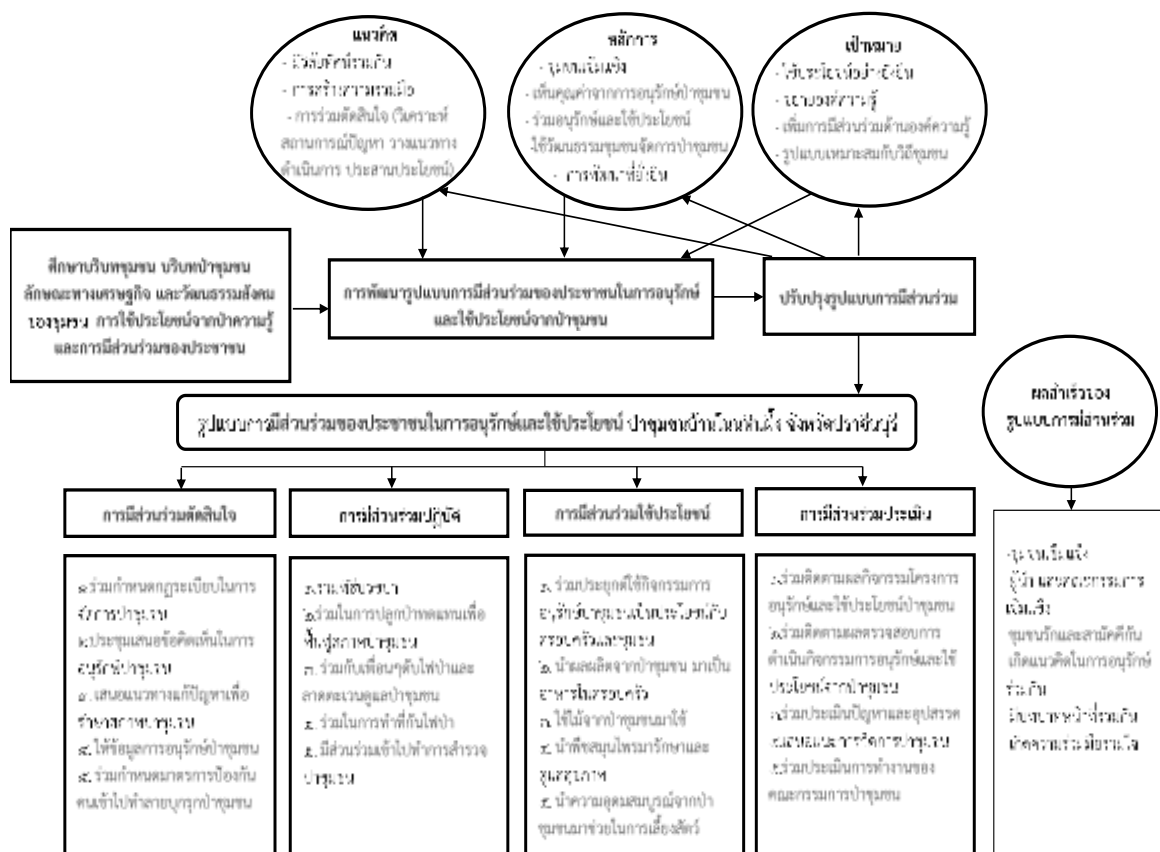

ประกอบด้วย ร่วมพิธีบวชป่า ร่วมในการปลูกป่าทดแทนเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ร่วมกับเพื่อนๆดับไฟป่าและลาดตระเวนดูแลป่าชุมชน ร่วมในการทำที่กันไฟป่า และมีส่วนร่วมเข้าไปทำการสำรวจป่าชุมชน และ 3) การมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์ ประกอบด้วยร่วมประยุกต์ใช้กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน นำผลผลิตจากป่าชุมชน มาเป็นอาหารในครอบครัว ใช้ไม้จากป่าชุมชนมาใช้ นำพืชสมุนไพรมารักษาและดูแลสุขภาพ และนำความอุดมสมบูรณ์จากป่าชุมชนมาช่วยในการเลี้ยงสัตว์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมิน ประกอบด้วย ร่วมติดตามผลกิจกรรมโครงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชน ร่วมติดตามผลตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ร่วมประเมินปัญหาและอุปสรรคเสนอแนะการจัดการป่าชุมชน และร่วมประเมินการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน ป่าชุมชนให้อยู่กับชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน

3. การเสนอและทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า 1) จากการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ไปทดลองใช้พบว่าผลการประเมินจากการปฏิบัติการทดลองใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง หลังการพัฒนารูปแบบ โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้านมีส่วนร่วมสูงกว่าก่อนการพัฒนารูปแบบ โดยมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การมีส่วนร่วมการปฏิบัติ รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมการใช้ประโยชน์ และการมีส่วนร่วมร่วมในการประเมิน และ 2) ผลสำเร็จของการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ไปใช้พบว่า ชุมชน ผู้นำและคณะกรรมการเข้มแข็ง ชุมชนรักและสามัคคีกัน เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์ร่วมกัน มีบทบาทหน้าที่ร่วมกัน เกิดเครือข่ายพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เกิดความร่วมมือร่วมใจ และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้การวิจัย

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ชุมชนได้ให้ความร่วมมือทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การปฏิบัติตามกฎระเบียบ และช่วยกันป้องกันป่าชุมชนให้คงอยู่ เพื่อการใช้สอยไปพร้อมกับการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ทำให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ฉะนั้น ภาครัฐโดยเฉพาะกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรสนับสนุนนโยบายให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ป่าชุมชน จากป่าจะทำให้พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และไม่ถูกทำลายจากประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชน ทุกเพศทุกวัยให้เกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นการนำเสนอรูปแบบที่สร้างจิตสำนึกเพื่อให้ทุกคนเห็นคุณค่าของป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง และเป็นรูปแบบที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าเหมาะสมอย่างยิ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องมี ดังนั้น ชุมชนสามารถนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และพัฒนาป่าชุมชน ให้ใช้ประโยชน์ได้มากและยั่งยืนต่อไป และผู้นำชุมชน หรือคณะกรรมการชุมชนสามารถนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยเรื่อง ระบบนิเวศบริการ (Ecosystem services) ที่เป็นแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อที่จะเข้าใจระบบอย่างแท้จริง และควรมีการวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ของป่าชุมชนและองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อป่าชุมชนทั้งทางบวก และทางลบ

บรรณานุกรม

- เสนห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 “ป่าฝนเขตร้อนกับ
ภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536) หน้า
77.
- Devall, B. and Session,G. Deep Ecology: Living as if Nature Mattered. Layton. UT:
PeregrineSmith Books,1985.